

Självreglering eller lagstiftning?

På området CSR

Abstract

The debate over Corporate Social Responsibility is present in many parts of society. The business sector's engagement in CSR has increased rapidly during the last decades. One important question this brings out is how CSR should be governed. The debate consists in large of two views – CSR should be regulated by law or forced regulation or CSR should be managed through private and civil regulation (or self-regulation) constructed by the business sector itself. The latest years' trend of movement from government to governance shows a preference for self-regulation. This thesis discusses and highlights this debate in the academic literature and also seeks to give an empirical understanding of this topic. This is done by conducting a study that consists of interviews with representatives from of a number of Swedish state-owned enterprises, which have been subject to a forced regulation of reporting their work with sustainability in accordance with the GRI guidelines. The study points out that there is a discrepancy between the academic debate and the enterprises' perception of whether CSR should be regulated by law or self-regulation. The enterprises in this study prefer regulation since this can work as a directive for what society expects from them, whereas the representative from the enterprise ministry believe self-regulations to be important in that sense that they can engage enterprises to work with sustainability.

Keywords: CSR, governance, självreglering, tvingande reglering ansvarsutkrävande, statliga bolag

Word count: 9 638

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	1
1.1	Problemområde	1
1.2	Syfte.....	2
1.3	Metod.....	3
1.3.1	Förtydliganden av begrepp	4
1.4	Disposition	5
2	Problematisering av företagsansvar och reglering	6
2.1	Från government till governance	6
2.1.1	Corporate Social Responsibility.....	7
2.2	Självregering kontra lagstiftning.....	8
2.2.1	Företagsansvar genom självregering.....	9
2.2.2	Fördelar och nackdelar från debatten om självregering kontra lagstiftning.....	10
2.3	Ansvarsutkrävande	11
3	Empiriska observationer	14
3.1	Företagets roll i samhället.....	14
3.2	Företagets ansvar och CSR.....	15
3.2.1	Ansvarsutkrävande	16
3.3	Självregering kontra lagstiftning.....	16
3.3.1	Kravet på hållbarhetsredovisning från näringsdepartementet	18
4	Analys och diskussion	20
4.1	Syner på företagets roll i samhället	20
4.2	Självregering eller lagstiftning?.....	21
5	Slutliga reflektioner och kommentarer	23
6	Referenser	25
7	Bilagor	27
7.1	Bilaga 1: Lista över intervjuade.....	27
7.2	Bilaga 2: Frågeguide	27

1 Inledning

Den nya eran av "new governance" kännetecknas av en värld där handlingar och beslut är delade mellan en rad olika aktörer vilket leder till vissa oklarheter gällande ansvarsfördelning (jmf Bevir 2009 s 36). Konceptet Corporate Social Responsibility (härefter refererat till som CSR) är ett exempel på hur företag kommer in och verkar på områden som förut endast var offentliga aktörers ansvar. Därmed är principen och problematiken med den nya sortens governance applicerbar på de alltmer utbredda nätverken av olika typer organisationer som utformar och skapar de regelverk för CSR som företag anammar genom självreglering.

EU framhåller CSR som en viktig del i att uppnå de i Lissabonstrategin uppsatta målen för hållbar utveckling. Företags bidrag genom ansvarstagande anses både viktigt och nödvändigt för EU att kunna nå ekonomisk tillväxt och hållbar social och ekologisk utveckling (European Multistakeholder Forum 2004 s 2; Windell 2006 s 75). Detta visar dels på att företagen fått en ny roll i samhället och att företagen har blivit viktiga aktörer i det som förut var en rent politisk arena med stater som de främsta aktörerna. Företag är idag viktiga för att uppnå politiska mål om välfärd, ekonomisk och miljömässig utveckling. Hur och om företags CSR-arbete ska regleras har de senaste åren kommit att bli en het debattfråga. En del förespråkar tvingande reglering och lagstiftning och andra företrar att arbetet ska ske genom självreglering. Diskussionen som förs EU på CSR-området framhåller fördelarna med företagens självreglering framför lagstiftning och tvingande regler (Grafström et al 2008 s 105).

Som synes är reglering eller icke-reglering av företagsansvar en aktuell, intressant och viktig fråga. Den nya rollfördelningen mellan privata och offentliga aktörer måste diskuteras både inom akademien och i den allmänna debatten. Syftet med denna uppsats är dels att lyfta frågan och dels genom en empirisk studie undersöka hur statligt ägda företag i Sverige resonerar kring CSR och regleringar av företagsansvar.

1.1 Problemområde

I en situation där företag i allt större utsträckning ägnar sig åt självreglering av sitt sociala och miljömässiga ansvar och den statliga lagstiftningen hålls tillbaka uppstår problematik i frågan om ansvar. Om självreglering är ett substitut till offentlig lagstiftning och tvingande regler betyder det att makt och ansvar har flyttats från staten till företagen. Staten har därmed inte, på grund av frånvaro av lagstiftning, någon formell rätt att utkräva ansvar av företagen. Hur företagens

ansvar ska följas upp är därmed oklart. Till vem är företagen ansvariga? Och för vad är de ansvariga? Och hur skall detta ansvar utkrävas? I frågan om självreglering kontra lagstiftning är det intressant och inte minst viktigt att ansvarsfrågan reds ut. De delar av företagets verksamhet som staten i vanliga fall eller tidigare ansett viktiga att reglera och kunna kontrollera som nu i stället omfattas av frivilliga regleringar torde det fortfarande ligga intresse i att följa upp och granska. I frånvaro av lagstiftning och tvingande regler har staten ingen formell rätt att utkräva ansvar och inga formella kanaler genom vilka de kan utkräva ansvar. Hur ska då staten kunna kontrollera att företagen de facto gör det de åtar sig att göra genom självreglering?

I november 2007 kom ett beslut från Sveriges regering (näringsdepartementet) om att alla statliga bolag från och med räkenskapsåret 2008 ska göra en hållbarhetsredovisning enligt GRI:s¹ (Global Reporting Initiative) principer. Argumentet är att redovisning och rapportering är verktyg för att driva frågor framåt och att hållbarhetsredovisningen ska göra det möjligt för staten att följa upp företagets arbete med socialt ansvar och hållbar utveckling. Tanken är att de statliga bolagen ska ligga i framkant i dessa frågor (Regeringskansliet 2007). Många privata företag i Sverige och även en del statligt ägda företag gör, redan innan detta krav, hållbarhetsredovisningar och därmed kommer staten in på ett område som redan är reglerat av sig själv. Företagssektorn utgörs av flera aktörer som sätter regler och utövar kontroll över varandra. Även om regeringens krav på de statliga bolagen inte utgör en formell lagstiftning utan snarare är ett krav på bolagen som staten i form av ägare ställer kan det tänkas utgöra ett principiellt exempel på företag som omfattas av en formell reglering av sitt CSR-arbete. Fallet med de statligt ägda bolagen kommer således i denna studie att statuera som ett exempel på företag som blivit föremål för tvingande reglering. I denna kontext utgör relationen mellan frivillig reglering och offentlig eller statlig reglering en intressant forskningsfråga då de interagerar på många sätt och gränserna däremellan ibland är otydliga (jmf Vogel 2008 s 275). Forskaren David Vogel menar att statsvetenskapliga studier på staters reaktioner på frivillig reglering och hur dessa interagerar med regleringspolicys och utvecklingsstrategier kan bidra till litteraturen om frivillig och statlig reglering (Ibid s 276).

1.2 Syfte

När jag påbörjade arbetet med uppsatsen insåg jag att det inte finns särskilt många undersökningar om företag i liknande situation och anser därför att det behövs mer forskning på området. Den här studien är därmed viktig i det att den kan ligga till grund för framtida forskning inom området reglering av företagsansvar. Det är viktigt att det finns akademisk forskning inom detta område då allt fler företag

---

¹ GRI är ett världsomspännande frivilligt nätverk som utvecklat ett standardiserat ramverk för hållbarhetsredovisning. Ramverket består av en rad olika indikatorer för mätning av ekonomisk, social och miljömässig prestation. Dessa riktlinjer och indikatorer används av flertalet företag och organisationer som vill redovisa sitt hållbarhetsarbete. För mer information se www.globalreporting.org.

arbetar med CSR-frågor. Särskilt viktigt är det för att reda ut och undersöka hur det på bästa sätt ska hanteras från både offentligt och privat håll eftersom CSR ofta rör sig mellan det privata och offentliga. Jag är medveten om att det finns kritik riktad mot CSR som princip och huruvida CSR är ett bra medel att arbeta med sociala, ekonomiska och miljömässiga frågor. Denna uppsats kommer dock att behandla CSR som ett befintligt fenomen utifrån vilket jag identifierar ett problem och har följaktligen inte ambitionen att vara normativ.

Syftet med föreliggande studie är därför att *belysa diskussionen om företagsansvar och CSR med fokus på diskussionen om reglering av CSR*. Det kommer dels att göras med en beskrivning av den akademiska debatten om självreglering kontra lagstiftning. Jag kommer att utgå från diskussionen om den nya sortens governance och dess problem samt debatten om för- och nackdelar med självreglering respektive lagstiftning av företagsansvar. Fokus kommer också att läggas vid ansvarsutkrävande då det är relevant i kopplingen till övergången från government till governance. Forskningsöversikten i kapitel två är således en del av uppsatsens syfte då jag utgår från den forskning som finns för att få en djupare förståelse för hur det ser ut i verkligheten. Syftet med uppsatsen är också att *undersöka hur det ser ut för företag som blivit föremål för tvingande reglering*. För att belysa den empiriska diskussionen intervjuar jag ett antal statligt ägda bolag i Sverige. Avsikten med det är att undersöka hur dessa aktörer i egenskap av företag ser på detta tvingande krav. Jag vill undersöka hur företagen uppfattar och hanterar kravet från näringsdepartementet och vidare hur de ser på företagets roll och ansvar i samhället. Jag vill även kunna redogöra för hur dessa företag ställer sig i frågan om självreglering kontra lagstiftning av CSR-frågor. Därtill söker jag reda ut hur på staten (i detta fall i form av näringsdepartementet) ser på samma frågor och vad som ligger bakom kravet att de statliga bolagen ska hållbarhetsredovisa. I den bemärkelsen är uppsatsen till stor del empirisk.

Uppsatsen kommer att belysa nämnda diskussion ur ett nationellt perspektiv, till viss del för att den empiriska studien är gjord på svenska företag. Det nationella perspektivet lyser även igenom eftersom frågan om självreglering eller lagstiftning förutsätter att vi rör oss i en stat då lagstiftning formellt sett inte kan göras på global nivå. Rent principiellt finns dock diskussionen om lagstiftning eller tvingande regleringar på global nivå inom debatten om företagsansvar, men i min uppsats läggs fokus på det nationella perspektivet.

1.3 Metod

I föreliggande undersökning har jag valt att utgå från en kontext där statliga företag utgör exempel på företag som blir föremål för tvingande regler på området CSR. För att få en djupare förståelse för denna kontext har jag valt att genomföra intervjuer med personer på olika befattningar i ett urval av olika företag, vilket kommer att beskrivas nedan. Genom att studera svenska företag, i detta fall statliga, som har utsatts för en typ av reglering på området görs en avgränsning som är nödvändig då det är mycket svårt att få en enhetlig bild av hela svenska

näringslivets åsikt i frågan. Studien kommer således att utgöras av intervjuer med dels representanter från de statliga bolagen dels med ansvarig för statliga bolag och hållbarhetsfrågor på näringsdepartementet. Syftet är att få en så representativ bild av både små och stora företag och marknadsmässiga, icke-marknadsmässiga företag. Inledningsvis gjordes urvalet baserat på dessa premisser i samråd med min tidigare handledare, som själv forskat på CSR, men på grund av att en del företag inte ville eller hade tid att delta valde jag att använda de företag som kunde ställa upp. Därefter identifierade jag personer utifrån deras ställning i respektive organisation och kontaktade dem och bad att få göra en telefonintervju. Jag valde att göra telefonintervjuer då personerna befann sig på olika platser i landet och jag inte hade möjlighet att besöka dem alla.

Intervjuerna syftar till att fånga upp tankegångar och resonemang som finns hos de statliga bolagen och hos företrädare för Näringsdepartementet. Genom att använda mig av intervjuer kommer jag att få en djupare förståelse för hur olika parter resonerar, vilket kommer att utgöra material för min analys (Esaiasson et al 2005 s 279 ff). Konsekvensen blir dock att jag inte kommer att få en representativ bild av alla statliga bolag, vilket hade varit möjligt om jag gjort en enkätundersökning. Dock är sådana studier tidskrävande och garanterar inte heller en svarsfrekvens som hade gjort generaliseringar utifrån större kartläggningar möjliga. Detta är heller inte mitt syfte med uppsatsen. Min ambition är snarare att genom djupintervjuer undersöka hur företagen ser på frågor om företagsansvar och hur och om det ska regleras. Det finns inte många liknande studier gjorda och mitt bidrag är därför intressant till vidare forskning på ämnet om reglering av CSR-arbete.

Med ovanstående i åtanke formades en frågeguide inför intervjuerna, se bilaga 2. Intervjuerna är semistrukturerade. Semistrukturerade intervjuer syftar till en mer öppen diskussion och större reflektion kring områden inom ämnet. Något som man måste vara vaksam på när man genomför intervjuer är intervjuareffekten, det vill säga att jag i egenskap av intervjuare kan påverka de jag intervjuar under samtalsgången. För att undvika att detta sker till den grad att intervjupersonernas svar påverkas, är det viktigt att ha detta i åtanke. Dessutom är frågeguiden en stor hjälp för att guida både mig och intervjupersonerna genom samtalen för att försäkra att frågorna besvaras, samt att man kan återkoppla till frågan vid behov (jmf Esaiasson et al 2005 s 290). Det är även viktigt att jag här som forskare i min analys av materialet förhåller mig till det faktum att de statliga bolag som varit föremål för min studie möjligen upplever att de har ett större samhällsansvar än privata bolag, vilket kan påverka hur de uppfattar sitt ansvar och vem som kan utkräva ansvar av dem. Men det betyder inte att de som undersökningsgrupp inte kan sägas representera en intressant aspekt av fenomenet av reglering av företagsansvar.

1.3.1 Förtydliganden av begrepp

I uppsatsen förekommer ibland begrepp som privata och civila regleringar, frivilliga regleringar, co-reglering etc. Dessa är alla olika benämningar

självregleringar, det vill säga reglering som inte är lagstiftning eller tvingande lag från statligt håll. Begreppen regler och regleringar användas som samlingsord för standarder, riktlinjer, uppförandekoder, stadgar etc.

1.4 Disposition

Uppsatsen är disponerad enligt följande. I kapitel två presenteras en forskningsöversikt över självreglering och lagstiftning med syfte att ge en bild av debatten och diskussionen som förs i den akademiska världen. Kapitel tre presenterar resultatet från mina intervjuer och i kapitel fyra analyseras resultatet utifrån diskussionen i kapitel 2. Slutligen kommer sammanfattande kommentarer och reflektioner i kapitel fem.

2 Problematisering av företagsansvar och reglering

I föreliggande kapitel presenteras en mindre forskningsöversikt över litteraturen och debatten om den nya sortens governance och diskussionen om självreglering kontra lagstiftning på området CSR. CSR är ingen teori. Det är ett begrepp som beskriver företags frivilliga arbete med sociala, ekonomiska och miljömässiga frågor. Det finns en del teorier om skiftet från government till governance och det är i denna forskning jag tar avstamp för att beskriva frågan om reglering av företagsansvar. Kapitlet syftar till att ge en förståelse för området och vilka begrepp som används. Dessa teoretiska och områdesspecifika begrepp ska kunna leda fram till ett ramverk för analys för uppsatsen.

2.1 Från government till governance

Såväl som i den akademiska litteraturen som i den allmänna debatten talas det ofta om att det under de senaste årtiondena skett en maktförskjutning från staten till den privata sektorn och företag, NGOs och media som en konsekvens av globaliseringen (jmf Ehn 2004 s 120; Bäckstrand 2008 s 74-75). Statens utrymme för maktutövning och styrning har snävats av och den statliga styrningen har förändrats från en klassisk hierarkisk styrning till en mer nätverksbaserad sådan. Icke-statliga aktörer deltar i allt större utsträckning i auktoritärt beslutsfattande, vilket tidigare var ett privilegium för suveräna stater (Vogel 2008 s 262). Styrningen kan sägas ha gått från government till governance (Ehn 2004 s 120). Staten får numer dela sitt styrningsutrymme med en rad andra inflytelserika aktörer och nya styrformer uppkommer (Ehn 2004 s 121). Begreppet governance kan således användas för att beskriva den nya formen av styrning, där staten har gått från hierarkisk top-downstyrning och traditionell reglering till att nu karakteriseras av decentralisering, frivillighet och interaktion mellan offentliga och privata aktörer (Bäckstrand 2008 s 74-75). Denna typ av governance kan sägas vara ett nytt sätt på vilket staten tillhandahåller offentliga tjänster. Governance-begreppet kan också användas då staten är beroende av andra aktörer, till exempel från privat sektor, eller inte är inblandad alls. Corporate governance är ett exempel på detta och åsyftar mönster av regler, system, institutioner och normer genom vilka företag är reglerade/styrda och kontrollerade. I denna kontext beskriver governance det faktum att makt och auktoritet kan utövas utan inblandning av staten (Bevir 2009 s 3).

Haufler (2001) karakteriserar också det ökade antalet självregleringar i privat sektor som en ny form av global governance som skapar mekanismer att fatta kollektiva beslut om transnationella problem med eller utan statlig medverkan (Haufler, V 2001). De problem som denna sorts självreglering riktar sig till tenderar att ofta vara nationella staters problem och det är fortfarande där som mycket av ansvaret vilar (Vogel 2008 s 263). "One of the most significant changes in recent years is that the 'who' in 'who governs?' must now be expanded to include the participation of nongovernmental and noncorporate actors" (Haufler 2006 s 96).

Forskare som Falkner (2003) ser emellertid inte denna utveckling som ett maktskifte fullt ut från stater till företag utan snarare som en förflyttning mot en mer komplex relation mellan privata och offentliga aktörer (Falkner 2003 s 84). Abott och Snidal (2006) beskriver den process inom vilken internationella standarder är implementerade, kontrollerade och upprätthållna av olika kombinationer av stater, företag och NGOs som en "governance triangle" (Abbott & Snidal 2006).

2.1.1 Corporate Social Responsibility

Konceptet CSR kan enligt Albareda ses som en ny governance-arena där företag på frivillig basis reglerar sin egen verksamhet (Albareda 2008 s 434). CSR som ett frivilligt governance-ramverk är ett resultat av intressen och preferenser av vissa transnationella företag, influerade av påtryckningar från det globala civilsamhället och NGOs (Albareda 2008 s 434).

I området för CSR har skiftet från government till governance framför allt betytt en ökning av antalet civila och privata regleringar på området, också kallat självreglering. Nya multilaterala och icke-territoriella former av reglering där både privata och icke-statliga aktörer deltar har uppkommit (Scherer et al 2006 s 506). Självreglering kan ses som ett instrument med vilket företagsledare har spridit nya ansvarstagande affärsprinciper (Albareda 2008 s 434).

Som en konsekvens av de påtryckningar från det globala civilsamhället på företag som skett de senaste femton åren har en rad ansvarstagande praktiker frivilligt uppkommit inom det globala affärsområdet. En uppfattning är att CSR i grund och botten är en affärsdriven rörelse som baseras på frivillig eftergivenhet och självreglering (Albareda 2008 s 433). De senaste decennierna har vissa självregleringsinstrument hjälpt företag att anamma CSR-policys/praktiker. Pionjära företag har etablerat frivilliga CSR-normer och principer och dess inverkan har fått ökad betydelse i hela den privata sektorn (Ibid). Samtidigt motsätter sig många företagsledare statliga förslag om internationella tvingande regleringar på området (Ibid).

2.2 Självregering kontra lagstiftning

Skillnaden mellan frivillig och tvingande reglering är sällan så svart eller vit som diskussionen ibland framhäver. Som Ahrne och Boström (2004) uttrycker det rymmer reglering både aspekter av frivillighet och tvång (Ahrne & Boström 2004 s 147). De begrepp som kan användas för att beskriva de två ytterligheterna av regleringsformer är *Command and Control* och *självregering* (Ibid; Koenig-Archibugi 2005 s 125). I verkligheten är regleringar dock oftast en blandning av dessa två, som till exempel reglerad självreglering eller framtvingad självreglering. Ahrne och Boström menar att en reglering kan göras mer effektiv om staten regisserar, assisterar, följer upp, utvärderar eller till och med hotar om hårdare reglering (Ahrne & Boström 2004 s 147).

Tvingande reglering, så kallad *command and control*, innebär att regleraren (oftast staten) med legitim auktoritet utformar direktiv som följs upp genom kontroll och möjligheter till sanktioner (Ibid). Självreglering innebär att en organisation, eller en sammanslagning av organisationer, utvecklar egna regelsystem som de själva följer upp och kontrollerar (Ibid). De frivilliga reglerna existerar följaktligen inte i en egen värld utan ligger ofta nära den tvingade lagstiftningen. Ofta utvecklas de frivilliga reglerna som komplement eller med hänsyn till den rådande lagstiftningen. Som tidigare nämnt skapas och utvecklas de frivilliga reglerna av en rad olika aktörer/intressenter, vilket ofta benämns som nätverk, med intresse för företagens sociala och miljömässiga ansvar (Grafström et al 2008 s 92). Tvingande regler och lagstiftning å andra sidan skapas utifrån en hierarkisk styrningsmodell (jmf Ibid s 97).

Figur 1. Olika modeller för reglering och styrning

	Hierarki	Nätverk
Reglerare	Offentliga aktörer	Offentliga och privata aktörer
Typ av regler	Tvingande regler	Frivilliga regler
Styrmodell	Statscentrisk	Samhällsbaserad

Källa: Grafström et al 2008 s 98

När reglering sker via nätverk och styrmodellen är samhällsbaserad medför det ”en uppluckring av gränser mellan det civila samhället, det privata och det offentliga, liksom en förändring av traditionella roller” (Boström et al 2004 s 14 citerat i Grafström et al 2008 s 98).

Civila och privata regleringar, så kallad självreglering, benämns ibland också som *mjuka lagar*. Mjuka lagar är allt från privata och frivilliga koder och certifieringar till transparenta förpliktelser från stater. En viktig karakteristik av mjuka lagar är att dess eftergivenhet beror på möjligheten till frivilligt deltagande, resurser och samstämmigt agerande av stater och/ eller företag (Vogel 2008 s 264).

Frivilliga regler innebär att den part som regleras, till exempel företaget, också har stort utrymme att påverka och utforma reglerna så att de passar företagets

verksamhet. De frivilliga reglerna anses vara mindre byråkratiska än tvingande regleringar och inverkar mindre negativt på företagens verksamhet då företagen har mer inflytande i hur regelverken ska utformas och efterlevas (Grafström et al 2008 s 96). Dock har forskning visat att dessa frivilliga regler kan verka minst lika tvingande som lagstiftning (Grafström et al 2008 s 96; Vogel 2008 s 265). Det är vanligt att företag och representanter från näringslivet blir inbjudna att delta i utformningen när nya koder och regelverk ska skapas. Från regelskaparnas sida görs detta för att företagen tros vara mer benägna att implementera och följa reglerna om de själva fått vara med och påverka dess design och innehåll. Från företagets sida ses detta samarbete som ett tillfälle att behålla inflytande över det område som till stor del av präglats av självreglering samt för att undvika lagstiftning (Grafström et al 2008 s 97; Vogel 2008 s 268).

Frivilliga regler är som namnet avslöjar frivilliga att följa och ger till skillnad från statlig lagstiftning inga rättsliga sanktioner om företag bryter mot dem (Grafström et al 2008 s 92). Dock kan brott mot dessa frivilliga regler leda till illegitimitet (Ibid).

Som synes är skiljelinjen mellan frivilliga och tvingande regler ofta vag. Frivilliga regler kan ses som komplement till tvingande regler eller så utvecklas de senare till tvingande lagstiftning. De frivilliga reglerna kan ses som tecken på en förändrad samhällsbild där utvecklingen har gått från mindre hierarkisk styrning till mer nätverksbaserad styrning där de frivilliga reglerna kännetecknas av horisontella relationer (Grafström et al 2008 s 98).

Trenden av avreglering de senaste åren har gett staten allt mindre utrymme att genom lagstiftning styra och kontrollera den privata sektorn och företagen. Detta har dock lämnat större utrymme och möjligheter för icke-statliga organisationer att skapa regler och policys för företag. Denna utveckling kan således ses som ”en omreglering snarare än en avreglering” (Grafström et al 2008 s 100).

2.2.1 Företagsansvar genom självreglering

Under andra halvan av 1990-talet och fram till idag har det skett en markant ökning av antalet frivilliga regler. NGOs, branschorganisationer, statliga organisationer, kommersiella organisationer och fackföreningar har varit drivande i denna utveckling och i utarbetandet av regelverken (jmf Grafström et al 2008 s 92). Några av de starkast rotade frivilliga regler som finns är FN-initiativet Global Compact och Global Reporting Initiative (GRI).

I diskussionen om självreglering kontra lagstiftning ses CSR som ett alternativ till statlig reglering. Många företag har inte ”råd” att delta i ansvarsfullt beteende om de inte vet att alla företag är förbundna att göra så genom offentliga policys (Moon & Vogel 2008 s 304 & 318).

Det finns fler anledningar till viljan att tillämpa självreglering hos företag. Vogel (2008) presenterar tre viktiga faktorer. Den första är påtryckningar från NGOs som har blivit allt bättre på att använda marknadsföringstekniker för att få inflytande över ”obstinata” företag. De senaste 15 åren har visat på flertalet kampanjer med syfte att ”name and shame” synliga företag i Nordamerika och

Europa genom medieexponering, demonstrationer och hot om eller faktiska bojkotter (Vogel 2008 s 268). Kampanjerna har inte i någon större utsträckning påverkat företagens marknadsandelar eller vinster. Dock är många företag riskaversa och har i rädsla för att smutsa ner sitt rykte och värdet på sina varumärken svarat på dessa offentliga protester genom att ändra sina policys och agerande. Detta har i många fall skett genom att de anammat privata uppförandekoder (Ibid). Den andra faktorn har att göra med förändringar i företagsstrategier då företagen i allt större utsträckning anser att civil reglering och andra dimensioner av CSR ligger i linje med deras affärsmässiga mål (Ibid). Företagen menar att mer ansvarsfullt agerande och mer hänsyn till icke-affärsmässiga intressenter ligger in det långsiktiga finansiella intresset hos företagen (Ibid s 269). En tredje förklaring till företags vilja till självreglering är att affärsnormer och värden har förändrats. Företags accepterande av CSR generellt och civil reglering i synnerhet både reflekterar och förstärker ett skifte i normer för vad som är accepterat beteende i den globala företagsvärlden (Ibid).

2.2.2 Fördelar och nackdelar från debatten om självreglering kontra lagstiftning

De senaste årens trend av ökat arbete med och medvetenhet om CSR-frågor har lett till en allt större utbredning av självreglering. Denna utveckling har inte gått obemärkt förbi utan har föranlett representanter från företagssektorn, offentlig sektor och den akademiska världen att debattera frågan om självreglering kontra lagstiftning.

Ahrne och Boström (2004) presenterar en tabell med respektive strategis typiska för- och nackdelar som bland annat baseras på regleringslitteratur. De fördelar som nämns med tvingande reglering/lagstiftning är bland andra att obligatoriska regler gäller alla och kan inte kringgås, de är långsiktiga, skapar förutsägbarhet och tydliggör vem som har ansvaret (demokratiskt grundade) samt att de fixerar en miniminivå (Ahrne & Boström 2004 s 148). Nackdelarna med tvingande reglering är att de är mindre flexibla, dyra att administrera, leder till långsamma lagstiftningsprocesser samt att de inte tros uppmana till progressivt beteende utan enbart uppehålla en miniminivå (Ibid s 148). Med frivillig reglering är fördelarna att de bidrar till delaktighet och engagerar sakkunskap som kanske myndigheter eller andra lagstiftare saknar, de leder till en mer träffsäker reglering och lägre implementeringskostnader för lagstiftare och upprätthållare (till exempel myndigheter), dessutom skapar självreglering flexibilitet och reglerna kan utvecklas och tas i bruk snabbt. Den frivilliga regleringens nackdelar är att de upprätthåller informationsasymmetri, ökar risk för så kallade free riders, de kan leda till oklarheter gällande vilka reglerna riktar sig till och de kan överges när som helst, de gäller bara tillfälliga och avgränsade projekt samt att de kan ge problem med öppenhet och transparens (Ibid s 148). Andra problem med mjuk reglering är de otydliga makt- och ansvarsförhållandena som försvårar insyn och ansvarsutkrävande. Det blir med denna typ av styrning svårare att få insyn och

information om de beslut som fattas och vilka konsekvenser dessa får (Jacobsson et al 2004 s 188).

Som synes finns det både nackdelar och fördelar med båda typerna av regleringar. Vilken typ som är bäst är därmed inte klart och valet av reglering bestäms av vilken situation som råder, vad som är föremål för reglering och hur komplex frågan är. Hur man ska utforma regleringen är en politiskt fråga (Ahrne & Boström 2004 s 148). Enligt Ahrne och Boström är lagstiftning vanligt när det gäller problem som är relativt tydliga och ses som tillräckligt allvarligt och om många är överens om problemets karaktär (Ibid). Vid mer diffusa frågor där problemet förutsätter en särskild kompetens är dock självreglering att föredra (Ibid). Med självreglering har både de som ska sätta reglerna och de som ska regleras en närhet till problemet och reglerna kan därmed tänkas bli "välinformerade". Problemen med detta är att det uppstår asymmetrisk information² och frågan om man kan lita på dem som reglerar sig själva (Ibid s 149).

Valet av och skiften mellan frivillig och tvingande reglering kan inte förstås som en relation mellan enbart två parter utan det måste sättas i en kontext av flera aktörer (Ahrne & Boström 2004 s 161). Reglering sker mellan ett antal olika aktörer och ingen enskild aktör kan själv kontrollera reglerandet då detta sker via förhandling och ömsesidiga behov och relationer (Ibid). Staten är en central aktör i regleringsfrågor. Det beror på statens monopol på lagstiftning, vilket också gör att staten är viktig även när det gäller frivillig reglering då den i detta sammanhang fungerar som en möjlig reglerare eller ett hot om lagstiftning (Ibid). Den ökade privata regleringen kan förstås i kontexten av ökad tillit till regleringsinstrument istället för krav och kontroll för att reglera företags sociala uppförande (Vogel 2008 s 265).

Principen med mjuk reglering sägs tillhandahålla flera fördelar då stater befinner sig ett dödläge eller på andra sätt är oförmögna att effektivt hantera utmaningarna som den ekonomiska globaliseringen medför. Mjuka lagar saknar emellertid den legitimitet och de framtvingande mekanismer som hårda lagar har (Vogel 2008 s 264). Mjuka lagar bör därmed ses som komplement och inte substitut till hårda lagar enligt forskarna Kirton och Trebilcock (Kirton & Trebilcock 2004).

2.3 Ansvarsutkrävande

Den ekonomiska globaliseringen har som tidigare visat lett till ökad användning av självreglering i den privata sektorn. En konsekvens av detta är att de nya styrningsformerna har gjort det svårare för stater att hålla företag ansvariga än tidigare (Keohane 2003 s 146). Problemet med självreglering är av demokratisk karaktär. När den privata och frivilliga sektorn både skapar och implementerar

---

² Asymmetrisk information betyder att olika parter i ett avtal har tillgång till olika information.

regler/policys saknas tydliga led för ansvarsutkrävande till skillnad från i offentlig sektor där politiker/lagstiftare är ansvariga inför väljarna (Bevir 2009 s 25).

Den demokratiska dimensionen av privata regleringar har uppmärksammats av flertalet forskare på området (jmf Vogel 2008 s 276). Förespråkare av självreglering hävdar att genom att tillhandahålla nya politiska och marknadsmässiga mekanismer för att påverka företagsbeslut till icke-affärsmässiga aktörer kan de hjälpa till att rikta uppmärksamhet till det demokratiska underskottet i global corporate governance (Ibid).

Utifrån demokratisk teori innebär det faktum att personer eller samhällen påverkas av en aktörs (en individs eller organisations) handlingar och beslut också att det rättfärdigar en relation av ansvarsutkrävande mellan dem. Delegering av auktoritet är inte den enda anledningen att en aktör legitimt kan utkräva ansvar av en annan (Koenig-Archibugi 2005 s 112-113). Offentliga organ är ansvariga genom politiska institutioner. Dock kan privata aktörer ha effekter och inverkan på medborgare som är jämförbara med offentliga aktörer på sättet de har betydelse för medborgare (Bexell 2005 s 54).

Ansvarsutkrävande handlar om relationen mellan olika aktörer (Bäckstrand 2006 s 295). I områden som innefattas av nätverksbaserad styrning istället för hierarkisk måste ansvarsutkrävande ske genom indirekta mekanismer (Ibid). Nätverk slipper traditionella modeller för hierarkiskt ansvarsutkrävande (Ibid s 292). I ett nätverk finns inga tydliga principal-agentförhållanden och inte heller några väljare och styrning och makt är delat mellan ett antal olika aktörer. Därmed skiljer sig nätverksbaserad styrning från statscentrerad styrning i möjligheter till ansvarsutkrävande. I detta sammanhang finns två typer av ansvarsutkrävande – internt och externt. Med internt ansvarsutkrävande menas för företag att de är ansvariga inför sina aktieägare. Externt ansvarsutkrävande betyder att dessa beslutsfattande aktörer är ansvariga inför dem som påverkas av deras beslut (Ibid s 295). I områden med nätverksbaserad styrning är horisontella mekanismer för ansvarsutkrävande mer användbara då aktörerna oftast är ansvariga inför en rad olika intressenter (Ibid). Därmed krävs pluralistiska strukturer för ansvarsutkrävande som till exempel: professionell ”peer accountability”, ”reputational accountability”, ”market accountability” och ”financial/fiscal accountability” (Ibid; Grant och Keohane 2005 s 35-36). Med anledning av företagets ställning i den moderna ekonomin är de också primära föremål för offentligt ansvarsutkrävande. Så kallat externt ansvarsutkrävande. De grupper som vanligtvis har krävt detta är till exempel arbetsrättsliga rörelser, konsumentorganisationer, miljögrupper och ibland även allmänheten (Koenig-Archibugi 2005 s 112-113). Företag är således ansvariga internt till ägare, borgenärer, aktieägare, anställda, kunder och andra företag och externt till allmänheten genom statliga institutioner som lagstiftare, byråkrater och domstolar.

En viktig mekanism som möjliggör ansvarsutkrävande är tillgången till information hos dem som ska utkräva ansvar. Även intressenternas kapacitet att tillämpa sanktioner gentemot företagen är också nödvändigt att begrunda i diskussionen om ansvarsutkrävande. Även om en stor andel av konsumenter och investerare är villiga att utkräva ansvar av företag och deras uppförande utomlands möter de stora problem i att kollektivt tillämpa sanktioner (Koenig-

Archibugi 2005 s 133). I fallet där staten utkräver ansvar är det främst i förhållande till regleringar och hur dessa efterlevs. Det kan röra frågor som ligger i intresset hos investerare, arbetare, konsumenter och allmänheten i stort (Ibid s 114).

De senaste åren har flertalet transnationella företag valt att delta i frivilliga institutioner med syfte att intensifiera deras offentliga ansvarsutkrävande. Den vanligaste anledningen till att företag dedikerade sig till detta arbete var oro för negativ publicitet vilket kunde orsaka förluster av investerare och konsumenter. Negativ publicitet kan fungera som ett instrument för ansvarsutkrävande (Koenig-Archibugi 2005 s 132). Nackdelen är dock att de som ”bestraffar” företagen (konsumenter i rika länder) är oftast inte de som dessa regler syftar till att skydda (till exempel arbetare och samhällen i utvecklingsländer). Företagen trodde även att de skulle kunna få nya investerare och kunder genom att framhäva en image av ett ansvarsfullt företagande, corporate responsibility. Att förhindra rättsliga tvister, statlig reglering och ökad moral och lojalitet hos anställda var också förväntade utkomster när företagen engagerade sig i denna typ av frivillig reglering.

En del forskare som till exempel Bendell (2005) menar att civila regleringar skapar nya förutsättningar för demokratiskt governance av den globala politiska ekonomin för det civila samhället och för människor i att hålla företag ansvariga för sina handlingar (Bendell & Bendell 2007 s 363). Medan forskare som Vogel (2008) menar att en kritisk fråga kvarstår: i vilken utsträckning har det ökade antalet civila regleringar bidragit till att göra governance av transnationella företag och marknader mer politiskt ansvariga? (Vogel 2008 s 267). Och vilken blandning av inhemska och internationella, privata och offentliga, hårda och mjuka lagar leder i så fall till bättre governance av globala och lokala företag? (Ibid s 276-277).

3 Empiriska observationer

Föregående kapitel presenterade en diskussion om hur företags roll i samhället har förändrats under de senaste årtiondena och hur företagsansvar ska regleras. För att få en empirisk inblick i hur en sådan diskussion kan se ut presenteras här resultaten från intervjuerna med ett antal statligt ägda bolag som blivit föremål för en tvingande reglering gällande redovisning och rapportering av sitt hållbarhetsarbete. Även en representant för näringsdepartementet, varifrån kravet kommer, har intervjuats för att få en bild av hur det resoneras från statens håll. Syftet med fallstudien är således belysa samma diskussion som förs i akademien med ett empiriskt exempel. Diskussionen i kapitel två underlättat arbetet med att avgränsa och formulera en frågeguide till respondenterna.

Utifrån områdena företagsansvar, ansvarsutkrävande, självreglering kontra lagstiftning och kravet på hållbarhetsredovisning redogörs och presenteras här resultaten från de intervjuer jag gjort. Jag vill understryka att respondenterna har svarat i egenskap av den befattning de har på respektive företag/departement men att det som uttrycks är personliga reflektioner och åsikter.

Komplett lista över respondenterna presenteras i bilaga 1.

3.1 Företagets roll i samhället

Det råder en relativt enhetligt bild av vilken roll företaget har i samhället bland företrädarna för de statliga bolagen och näringsdepartementet. Maria Höglund på Apoteket säger att företagets roll i samhället totalt sett är väldigt viktig både som producent av varor och tjänster och genom att tillhandahålla arbete fyller det också en viktig social roll för människor och medarbetare. Hon säger dessutom att företag är viktiga i den mån att de genom CSR-arbete kan bidra till att driva samhällsutvecklingen framåt.

Cecilia Granlund Blom på Svensk Bilprovning ser också på företagets roll i samhället som mångsidig. Dels ska företag tillgodose ägarnas krav och de ska få valuta för sina investeringar i företaget och dels ska medarbetarnas intresse tas tillvara. Medarbetarna är viktiga intressenter enligt Granlund Blom. Dessutom anser hon att de statliga bolagen har ett enormt ansvar. Inte bara att tjäna pengar utan också genom sitt stora samhällsansvar. Hon menar att de statliga bolagen är statliga av en anledning och har ett stort ansvar och viktig roll i att bidra till samhället. ”Man bör ta det ansvar man kan ta” säger Granlund Blom.

Börje Karvonen på Teracom uttrycker det som att företagets roll i samhället dels innefattar ett ekonomiskt ansvar och dels ett större samhällsansvar. Han

menar att det behövs liknande regler för samhällsansvaret som för det ekonomiska ansvaret. Till exempel skulle en långsiktig hållbarhetsplan behövas, som bland annat hanterar frågan om hur företag använder resurser. ”Vi måste betala priset för det vi använder” säger han. Därför behövs ekonomiska modeller för att kunna hantera dessa typer av frågor.

Jenny Didong på näringsdepartementet instämmer i att företagen har en viktig roll i samhället. De är en integrerad del av samhället. ”Inga företag är öar” menar Didong. Företagen påverkar varandra och påverkar samhället, ingen är opåverkad.

3.2 Företagets ansvar och CSR

En viktig och intressant aspekt i detta sammanhang är att ta reda på hur företagen själva uppfattar sitt ansvar. Det utgör på ett sätt en förutsättning för att kunna analysera debatten om självreglering eller lagstiftning av CSR-relaterat arbete då det bottnar i att företagen anser att de har ett samhällsansvar. Maria Höglund säger att ansvar är kopplat till förväntningar och i detta fall gäller det förväntningar från ägare, kunder, medarbetare – intressenter i allmänhet. Det gäller att ha sunda affärsmetoder.

Jerker Nyblom tycker att företag har ett väldigt stort ansvar och att varje företag måste signalera sitt förhållningssätt både internt och externt. Internt till medarbetare och externt till intressenter. Ska man som individ ta anställning i ett företag vill man veta vad de står för tror Nyblom. Att ha ett bra rykte gällande miljö- och moraliska frågor är därför viktigt, eftersom man påverkas av sitt företag och för att företag påverkar utåt. Nyblom säger att de på Akademiska Hus arbetar med nöjd-kundindex och medarbetarundersökningar för att samla information om hur företaget uppfattas och att dessa sedan ligger till grund för förbättringar.

Jenny Didong på näringsdepartementet säger att hon inte ser ansvaret ur ett legalt perspektiv. Hon pratar snarare om ansvaret som frågor som påverkar företags affärsmodeller och inte ett ansvar som sträcker sig utanför lagen. Hon säger vidare att många företag och även näringsdepartementet till exempel följer klimatfrågan och arbetar mot minskad energiförbrukning. Även tillverkning i tredje världen och frågor som rör till exempel barnarbete är frågor man arbetar med. Företag är medvetna om och måna om hur de uppträder där och Didong nämner Global Compact som ett exempel på sätt att hantera dessa frågor. Hon menar att det finns en nedsida med att inte hantera dessa frågor och att det kostar ett företag om de ”klantar sig”. Etik och värderingar är viktigt enligt Didong. Samtidigt påpekar hon att det inte går att inte bli för insnöad på frågor om intressenter och ansvar. Företag handlar också om ”business”, det är viktigt att komma ihåg. Vi behöver företag med långsiktig konkurrensförmåga och därför är det också angeläget att hålla sig ajour med förändringar i efterfrågan då företag också har ett ansvar gentemot sina ägare. Sammanfattningsvis kan man säga att företagets roll och ansvar i samhället är att hålla vad man lovar, enligt Didong. Det ansvar vi pratar om är inte något allmänt ansvar, företaget, styrelsen och

ägarna har tillsammans ett ansvar och det ska också följas upp, vilket bland annat görs i verksamhetsberättelser.

3.2.1 Ansvarsutkrävande

Ansvar handlar även till stor del om att kunna stå till svars för sina handlingar och ur den aspekten är det intressant att undersöka hur företagen ser på vem som har rätt att utkräva ansvar av dem. Särskilt i relation till självreglering är det viktigt att identifiera de parter som har möjlighet och rätt att ställa företagen till svars. Enligt Höglund kan alla som kallar sig intressenter (ägare, kunder, medarbetare, myndigheter, intresseorganisationer etc) ha åsikter om vad man förväntar sig av ett företag, men att det är svårt generellt att säga vem som har rätt att ställa krav och utkräva ansvar. Gällande ansvarsutkrävande genom icke-formella kanaler säger Höglund att ”tycka kan man alltid göra” och om det är tillräckligt många som tycker så kan det ge gehör, till exempel i media. Om någon nappar på det kan det leda till självreglering så småningom.

Enligt Nyblom har alla intressenter rätt att ställa krav och utkräva ansvar. Ägare har rätt och ska ställa krav på företaget, även kunder har rätt att ställa krav. Nyblom anser dessutom att hela samhället kan ställa många krav på företaget.

Cecilia Granlund Blom instämmer i att det är intressenterna som har rätt att ställa krav på företagen. Hon säger vidare att ägarna kanske är de som har största möjligheten att utkräva ansvar, men att alla intressenter egentligen har rätt till det.

Även Börje Karvonen håller med om att alla intressenter har rätt att ställa krav på företaget och det vore enligt honom bra om fler intressenter engagerade sig och ställde krav. Gällande ansvarsutkrävande tycker han att det borde finnas någon samhällsapparat som skulle fylla denna funktion. Om det finns regler för hur man ska agera den legala vägen ska man kunna utkräva ansvar eller tillämpa ekonomiska sanktioner resonerar han. Som exempel ger han arbetsmiljölagstiftningen. Den typen av regler behövs på det sociala planet också säger Karvonen samtidigt som han påpekar att det är intressenternas uppgift att lyfta debatten.

3.3 Självreglering kontra lagstiftning

Maria Höglund menar att självreglering ibland kan ta för lång tid och att det därför behövs någon form av styrning. Ibland är det nödvändigt att stifta lagar för att driva på en process eller en förändring. Vid självreglering kan man dock påverka själv, men det finns också risker som till exempel kartellbildning. Det finns enligt Höglund många för- och nackdelar med lagstiftning och/eller självreglering och vad som passar bäst avgörs av vilken sak eller vilket område det gäller.

Jerker Nyblom ser på självreglering och lagstiftning som ett samspel och som något som kan användas i kombination. Fördelarna med frivilliga regler är enligt

Nyblom att de kan bidra till att skapa en gemensam organisation, olika parter kan förstå varandra bättre och det finns utrymme för att skapa personliga nätverk, kunskapsutbyte och gemensamt uppsatta ribbor. Frivillighet skapar engagemang, även om det kan leda till en något större arbetsbörda. Nyblom påpekar dock att det behövs en lagstiftning i botten. Lagen ska ligga i linje med samhället och opinionen och lagen kommer alltid att vara den lägsta ribban. Därför behövs därutöver ett frivilligt engagemang, företag måste vara bättre än så. Här kommer också marknadskrafterna in. Nyblom menar att arbete med till exempel miljöfrågor handlar om attityd och förhållningssätt. Det räcker inte med lagstiftning, människor måste handla med hjärtat. Som exempel ger Nyblom Al Gore som han tycker har lyckats på ett pedagogiskt sätt att lyfta klimatfrågan – det handlar om personligt engagemang.

Cecilia Granlund Blom anser att det bör finnas någon form av lagstiftning och reglering när det gäller dessa frågor om företagsansvar. Hon benämner det som sker inom denna bransch som en omreglering istället för en avreglering. Dock tror hon att en kombination av självreglering och lagstiftning är positivt men att det förutsätter att det finns en väl grundad lagstiftning.

Börje Karvonen tycker att privata regleringar är övervärderade. De kan visserligen fungera på marknaden när företag ska visa konsumenter sitt ansvarstagande. Samtidigt påpekar han att det är svårare att göra för företag i branscher som befinner sig långt ifrån sina konsumenter. ”Tror man att det här kommer att självreglera sig är man fel ute” säger Karvonen. Givetvis finns det en poäng i att lyssna på företag som har varit vinnande i sitt CSR-arbete, det finns mycket kunskap att hämta från dem. Karvonen tror emellertid att det är svårt att nå hela vägen fram med självreglering. Det finns en motsättning i att dels göra det lättare för företag med mindre reglering och dessutom se till att ha ordning på regleringen av hållbarhetsfrågor. Karvonen är skeptisk till att driva på självreglerande marknadsmekanismer i detta fall. Han säger också att detta är ett långsiktigt arbete och ska ses som en avstamp för hur vi arbetar med dessa frågor om hållbarhet. Någonstans måste vi bestämma oss för vad det är som gäller, vi behöver därför vissa regleringar. Regleringarna måste vara sunda och inte utgöra några affärsmässiga hinder. ”Man måste ju kunna tjäna pengar på ett sådant sätt att man kan titta sina barn i ögonen när man kommer hem”

Jenny Didong säger att hon inte tror på tvingande regleringar, företag måste förstå varför det här är viktigt. Därför är självreglering bra. Didong poängterar dock att detta är svåra frågor att svara på. Hon menar att det är viktigt att företag ser en nytta i att arbeta med frågorna och att ge dem utrymme att själva identifiera sina utmaningar. Vid reglering finns risken att företag bara ser nedsidan av ytterligare en reglering. Vidare säger Didong att styrelser måste ha friheten att ta ansvar och hantera dessa frågor. Vid för mycket reglering fråntar man styrelsen detta ansvar. Alla företag har ett ansvar att hantera dessa frågor men Didong har svårt att se att det skulle passa in i någon reglering. Företag blir ganska hårt dömda om de inte lever upp till sitt ansvar ändå enligt Didong. Hon framhäver dock rapportering som ett bra verktyg.

Cecilia Granlund Blom tror att det råder viss begreppsförvirring i denna fråga om lagstiftning och självreglering. Näringsdepartementet säger att de statliga

bolagen ska rapportera hållbarhetsarbete enligt GRI. Det är i praktiken inte lagstiftning, men det är en tvingande reglering och mycket hårda krav. Jag håller med Jenny Didong om att det är frivilligt inom ramen för GRI och att det är bra med friheten inom GRI. Om man resonerar så är det bra med självreglering. Vi ser det nog på samma sätt många av oss även om vi uttrycker oss olika säger Granlund Blom.

3.3.1 Kravet på hållbarhetsredovisning från näringsdepartementet

Syftet med kravet på att samtliga statliga bolag ska hållbarhetsredovisa är enligt Jenny Didong att företagen bättre ska kunna utvärderas och deras arbete följas upp. Att kunna jämföra företag med andra inom samma bransch både nationellt och internationellt är också en viktig aspekt som möjliggörs med denna typ av standardiserade rapportering. För att ta fram dessa riktlinjer använde näringsdepartementet bland annat två konsulter. Politiskt sett har sakfrågorna funnits med länge enligt Didong och detta beslut är en styrningsfråga som rör möjlighet till uppföljning av de statliga bolagens hållbarhetsarbete. Didong säger att det är svårt att veta hur stort allmänintresset kommer att vara kring dessa hållbarhetsrapporter, men menar samtidigt att det kanske inte är rapporten i sig som är det viktigaste. Svenska staten äger dessa företag och medborgare har samma krav på de här företagen som på andra. Transparens är viktigt. Didong säger att dessa riktlinjer inte ger möjlighet till några sanktioner men för ägaren är det ett viktigt verktyg i att påverka företaget genom till exempel bolagsstyrelsen.

Maria Höglund anser att hållbarhetsfrågor och CSR är viktigt för alla sorters företag. Det leder till utveckling av företaget och stärker varumärket. Det är dessutom viktigt ur intressentsynpunkt, både för kunder och företaget. Miljöfrågor leder till att man arbetar mer med ekonomiska frågor, allt går hand i hand. Man kan i detta arbete identifiera risker och således se vad man behöver arbeta mer med. När kravet från näringsdepartementet kom såg Höglund det som ett kvitto på att det de höll på med var rätt, en verifikation på att de är på rätt väg. Kravet på extern granskning av hållbarhetsrapporterna innebar också en stärkning av det vi arbetar med och vi såg det inte som ett ytterligare pålägg. Att rapportera enligt GRI fungerar bra säger Höglund, det är en bra standard.

Jerker Nyblom berättar att Akademiska Hus har arbetat länge med hållbarhetsfrågor även om det idag innefattar ett bredare spektrum av frågor som rör sociala och ekonomiska frågor medan det tidigare mest handlade om miljö. Han tycker att det är viktigt att vara proaktiv och ha en hög ambition i dessa frågor och är positivt inställd till detta krav. Det är bra att hitta system för att jämföra företag och i den meningen är en sådan standard som GRI bra, enligt Nyblom. Att ha en standard är dock inte ett självändamål, säger Nyblom. Vidare påpekar han att en standardiserad rapportering även fyller en funktion i att den kan hjälpa företag att undersöka vad som är intressant och viktigt för olika intressenter och på så sätt kan man anpassa sin redovisning efter detta. Nyblom tror att det finns ett stort intresse för hållbarhetsredovisningarna, om än kanske inte hos den enskilde individen.

Cecilia Granlund Blom säger att Svensk Bilprovning har haft ett hållbarhetsavsnitt i årsredovisningen sedan 2007 och att de gjorde sin första separata hållbarhetsredovisning 2008. När kravet från näringsdepartementet kom upplevde hon det först som ”lite jobbigt”. Framför allt för att de har haft en tanke med sitt hållbarhetsarbete och plötsligt tvingas rapportera enligt GRI:s principer. Samtidigt säger hon att de ser vad det har gett och tycker att det är spännande och inspirerande. Granlund Blom ser det som att det yttersta syftet med hållbarhetsredovisning är transparens och tycker det är bra att ge möjlighet till insyn och att GRI fungerar som en gemensam nämnare. Hon anser att statliga bolag ska ligga i framkant och att det är viktigt att näringsminister Maud Olofsson ska kunna berätta vad de svenska statliga bolagen gör i dessa frågor. Dessutom tror Granlund Blom att hållbarhetsredovisningarna fyller en funktion i att man som kund eller potentiell medarbetare kan se hur företaget har arbetat med hållbarhetsfrågor och att det är bra. Det har tidigare varit väldigt osynligt säger hon. Hon ser även att hållbarhetsredovisningarna kan påverka företags vilja att arbeta med CSR-frågor eftersom man vill göra bra ifrån sig och leva upp till de uppsatta kraven.

4 Analys och diskussion

Syftet med denna uppsats har varit att belysa den rådande diskussionen om hur företagsansvar ska regleras, både ur ett akademiskt och ur ett empiriskt perspektiv. Synen på CSR-arbete kan tänkas skilja sig något mellan den teoretiska diskussionen och den diskussion som de facto förs inom stater och bland företag. I detta kapitel kommer resultaten som framkommit av intervjuerna att analyseras och diskuteras med den teoretiska diskussionen som presenterades i kapitel två som ett analytiskt ramverk.

4.1 Synen på företagets roll i samhället

Synen på företags roll i samhället som att företagets ansvar endast utgörs av vinstmaximering samt att förse samhället med varor och tjänster och skatteintäkter, som delvis kan härledas ur Milton Friedmans uppfattning, finns fortfarande hos fler av de företag som ingår i denna studie. Skillnaden är dock att detta är *en* del av synen de har på företagets roll och ansvar. Samtliga intervjuade poängterar att företag idag även har ett viktigt uppdrag och ansvar i att bidra till samhällsutvecklingen och att CSR-arbete är en viktig del i denna strävan.

När företag här diskuterar sitt samhällsansvar i termer av CSR och att de identifierar sitt ansvar att även innefatta ansvar för miljö och sociala frågor bekräftas tanken på att företag nu opererar på en arena där staten förut ansågs ha det totala ansvaret. Det visar på det fenomen i samhällsutvecklingen som innebär att företagen har tagit en mer aktiv och en större roll i samhället. Det innebär givetvis inte att alla företag hävdar att de axlar ett samhällsansvar i samma utsträckning som staten har ansvar för samhället. För att bredda diskussionen och sätta den i relation till den rådande diskussionen och debatten både inom akademien och i samhällsdebatten att företag har ett miljömässigt och socialt ansvar är, är det intressant att fråga hur företag själva ser på sitt ansvar. De statliga bolagen i denna studie är till synes medvetna om sitt ansvar och talar ofta i termer av intressenter, vilket tyder på att terminologin inte endast finns inom teorin och akademien. Företagen verkar vara medvetna om sin påverkan på det omgivande samhället och ser ett värde i att ansvara för att denna påverkan är så positiv som möjligt. Värt att uppmärksamma är även att representanten från näringsdepartementet, Jenny Didong, är den som ändå relativt tydligt påpekar businessaspekten av företagandet och att det är viktigt att företag är långsiktigt konkurrenskraftiga. Givetvis betyder det inte att hon inte anser att hållbarhetsfrågorna är viktiga.

I relation till diskussionen om skiftet från government till governance förs kanske resonemanget i den här studien på en lägre samhällsnivå. Fokus ligger inte på företagssektorns mer utbredda makt på bekostnad av statens, men det går fortfarande att knyta an till den principiella frågan om företagens ”nya” roll i samhället. Ingen av respondenterna talar här i termer av makt. Det beror antingen på att de inte identifierar sig som makthavare i detta sammanhang eller så betyder de att de inte benämner sin förmåga att bidra till samhällsutveckling som makt.

4.2 Självreglering eller lagstiftning?

Teorin indikerar att företag skulle föredra att självreglera företagsansvaret medan stater prefererar att lagstifta på området. Även om det möjligen inte är att förvänta samma klara skiljelinje mellan vad företag och statliga representanter föredrar är dock indikationen av denna studie något kontraintuitiv. Fler av de intervjuade företagsrepresentanterna säger att de ser en poäng i att lagstifta inom detta område. Argumenten är bland annat att lagstiftning kan utgöra en miniminivå för vad företagen förväntas åstadkomma i frågan om hållbar utveckling och att lagstiftning skulle signalera vad det är som gäller. Företagen vill veta vad som förväntas av dem och enligt vilka riktlinjer de ska arbeta, möjligen för att veta att andra företag arbetar mot samma mål eller med samma förutsättningar. Samtidigt uttrycker en representant för näringsdepartementet en bristande tro på tvingande regleringar. Hon poängterar istället att företagen själva måste förstå varför dessa frågor är viktiga och att självreglering därför är bra. Självreglering ger här utrymme för företagen att själva identifiera sina utmaningar och hur de ska arbeta med sitt företagsansvar. Hon menar att med en tvingande reglering finns risken att företag endast ser det som något negativt och betungande medan självreglering kan innebära att företagen känner att de själva äger frågan. Det är visserligen möjligt att det här råder någon begreppsförvirring, likt Cecilia Granlund Blom från Svensk Bilprovning påpekade, då näringsdepartementet inte ser kravet på de statliga bolagen som en regelrätt lagstiftning. Som tidigare nämnt är det inte en lagstiftning men det är likväl en tvingande reglering för de statliga bolagen här uttryckt som ett ägarkrav. I den mening är det fortfarande intressant att se diskrepansen i hur företagen och ”staten” ser på frågan om självreglering eller lagstiftning.

Trots studiens begränsningar (i antal intervjuer med representanter från företag) visar det på att den akademiska debatten i frågan är för onyanserad. Det kan säkerligen vara så att företag föredrar tvingande reglering. Framför allt kan det för företagen vara viktigt ur den aspekten att det tydliggör förväntningarna på företags ansvarstagande och att det ger en försäkran om att andra företag är föremål för samma krav. Ett resultat av denna studie visar att en del företag inte tror att det går att nå hela vägen fram genom självreglering och att det således krävs tvingande regleringar från statens håll för att visa att det finns en reell ambition i hållbarhetsarbetet. Genomgående är dock att företagen anser att en kombination av lagstiftning och självreglering är att föredra, vilket ligger i linje

med det som den akademiska debatten framhäver om dessa två som komplement, för att företag och samhälle i samarbete effektivt ska kunna uppnå målen om hållbar utveckling. Både genom lagar som inger auktoritet och möjliggör tillämpning av sanktioner och genom självreglering som bidrar till effektivitet och att företag kan känna delaktighet och engagemang.

Som framkommit av denna studie har många företag en hög grad av medvetenhet kring arbete med hållbarhet och hur de ska arbeta med det i sina respektive branscher. Om näringsdepartementet vill underlätta för företag och begränsa/minimera reglering av dem finns det kanske här en poäng i att föra en dialog med företagen om hur man ska kunna garantera att detta arbete genomförs samtidigt som det inte utgör några affärsmässiga hinder eller skapande av alltför vaga eller allt för snäva regler. Detta är vanligtvis en aspekt som framförs som en fördel med självregleringar – att företagen själva får vara med och utforma reglerna – då det skapar engagemang och en vilja att implementera och följa reglerna. I detta fall kanske samma princip skulle kunna användas när staten/näringsdepartementet ska utforma regleringar av företagsansvar då det verkar finnas en önskan från företagen med klara regler uppifrån. Rent principiellt skulle det kunna tolkas som att staten ”hotar” företag att om de inte är med i diskussionerna om hur regleringar ska utformas kommer det enväldigt utformad tvingande lagstiftning istället. Målen skulle därmed vara att staten vill engagera företagen i utformning av regler istället för att komma med egna lagar och således skapa engagemang och effektivitet i svenska företags arbete med företagsansvar och hållbarhetsfrågor.

5 Slutliga reflektioner och kommentarer

En indikation från den empiriska studien i denna uppsats är att företagen verkar ha en relativt tydlig bild av sin roll, sitt ansvar och sina intressenter. Många välkomnar också att intressenter ställer krav på företagen. I en artikel publicerad på nättidningen *CSR i praktiken* skriver två konsulter att hållbarhetsrapporterna inte bör ses som ett mål utan ett medel. Rapporterna är mycket värdefulla för företag ur den aspekten att de kan ligga till grund för en bättre kommunikation med företagets olika intressentgrupper. Därtill fungerar de som en bra utgångspunkt för företagen i utvecklingen i deras hållbarhetsarbete (www.csripraktiken.se). Jag tror att de här visar på en viktig poäng i att företag kan vinna stora fördelar av att mer aktivt använda sig av sina hållbarhetsredovisningar för att utveckla sitt CSR-arbete då ett stort arbete i att identifiera intressenter redan är gjort genom arbetet med rapporten. En tydlig bild av vilka som är ens intressenter tror jag kan bidra till ett mer utvecklat, målinriktat och effektivt ansvarsarbete. Detta gäller för både statligt och privat ägda företag.

Jag tror det kommer att hända relativt mycket på CSR-området och det i en relativt snabb takt. Att världen blir allt mer global, både i politiska och ekonomiska termer, menar jag skulle kunna öka trycket från både från intresseorganisationer och företag att skapa regler och standarder i syfte att gemensamt identifiera mål och kunna jämföra prestationer. Att stifta globala lagar är något som idag inte är möjligt, och därför tror jag att frivilliga regelverk är en väg att skapa gemensamma strukturer och krav på överstatlig nivå.

Det finns som tidigare visat en problematik i att inte ha tvingande regleringar i möjligheten att på formell väg kunna utkräva ansvar. Vill företag inte följa regler eller ”mjuka” lagar så finns det ingen möjlighet för staten att gå in och utkräva ansvar. Istället får man gå andra vägar för att påverka till att en förändring sker. Här kan till exempel konsumentmakt spela en central roll likväl som intresseorganisationers övervakningar.

Trots att den empiriska studien i uppsatsen är något begränsad vill jag återigen påpeka att det visar på en något onyanserad akademisk debatt om hur företag resonerar kring självreglering och lagstiftning. Det kan givetvis vara så att uppfattningarna skiljer sig mellan mindre företag som arbetar på nationell nivå och transnationella företag. Forskningen på detta område är dock relativt ny och det finns utrymme för djupare studier i hur företagsansvar ska regleras. Särskilt med koppling till den politiska debatten är detta intressant. CSR-forskningen är oftast förknippad med företagsekonomi men jag tycker att det är viktigt att även studera och analysera detta ur ett statsvetenskapligt perspektiv. Framför allt i relation till vilken effekt utvecklingen av CSR fått och kommer att få på politisk

nivå. När EU uppmuntrar företag att arbeta med CSR-frågor och dessutom ser det som ett viktigt bidrag i utvecklingen mot ett mer hållbart samhälle är det viktigt att undersöka hur detta ska organiseras och om och i så fall hur det ska regleras. Frågor om CSR är alltid svåra att hantera ur den aspekt att det är relativt luddiga gränser mellan det privata och offentliga rummet. Där ligger en problematik om vem som ska ta ansvaret och driva frågan. Tider då staten skötte sitt och företagen sitt är förbi och det gäller här att tillsammans arbeta för att lösa frågan och inse att det inte går att leva kvar i traditionella roller om någon progression ska ske.

Konceptet CSR är här för att stanna. Även om jag tror att det kan förändras både innehållsmässigt och begreppsmässigt är tanken på att företag har ett stort ansvar i vid mening inte en trend utan ett skifte av samhällsstrukturen och ett tecken på en ny syn på samhället som enhetligt. Dessutom tror jag att kommande generationer kommer att förvänta sig att företag är ansvarstagande och därmed att transparensen kommer att öka. Oavsett om det sker genom självreglering eller lagstiftning.

6 Referenser

- Abbott, K. & Snidal, D. (2006). *The Governance Triangle: Regulatory Standards Institutions and the Shadow of the State*. Working Paper, Global Governance Project. Oxford University.
- Ahrne, Göran & Boström, Magnus (2004). ”Pendelrörelser mellan frivillighet och tvång” i Boström, Göran – Forsell, Anders – Jacobsson, Kerstin – Tamm Hallström, Kristina (red). *Den organiserade frivilligheten*. Upplaga 1:1. Malmö: Liber
- Albareda, Laura (2008). ”Corporate responsibility, governance and accountability: from self-regulation to co-regulation” i *Corporate Governance*. Vol 8, No 4, s 430-439.
- Bendell, Jem & Bendell, Tony (2007). ”Facing Corporate Power” in May, Steven K, - Cheney, George – Roper, Juliet. *The Debate over Corporate Social Responsibility*. New York: Oxford University Press.
- Bevir, Mark (2009). *Key concepts in governance*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Bexell, Magdalena (2005). *Exploring responsibility: public and private in human rights protection*. Diss. Lund : Lunds universitet, 2005
- Bäckstrand, Karin (2006). ”Multi-Stakeholder Partnerships for Sustainable Development: Rethinking Legitimacy, Accountability and Effectiveness” i *European Environment*. No 16, s 290-306.
- Bäckstrand, Karin (2008). ”Accountability of Networked Climate Governance: The Rise of Transnational Climate Partnerships” i *Global Environmental Politics*. 8:3 August, pp 74-102.
- CSR i praktiken (2009-06-09). Många företag missar värdet av GRI-redovisningen. Richert, Sara & Öien, Lina. <http://www.csripraktiken.se/2009/06/09/debatt-manga-foretag-missar-vardet-av-gri-redovisningen/>. Nedladdad 2009-10-07.
- Ehn, Peter (2004) ”Den styrda frivilligheten – exemplet tillväxtavtalen” i Boström, Göran – Forsell, Anders – Jacobsson, Kerstin – Tamm Hallström, Kristina (red). *Den organiserade frivilligheten*. Upplaga 1:1. Malmö: Liber.
- Esaiasson, Peter – Giljam, Mikael – Oscarsson, Henrik – Wägnerud, Lena (2005). *Metodpraktikan – Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Andra upplagan. Stockholm: Nordstedts Juridik.
- European Multistakeholder Forum on CSR (2004). Final results & recommendations. June 29 Final Report.
- Falkner, Robert (2003). ”Private Environmental Governance and International Relations: Exploring the links” i *Global Environmental Politics*. 3.2:72-87.
- Grafström, Maria – Göthberg, Pauline – Windell, Karolina (2008). *CSR: Företagsansvar i förändring*. Malmö: Liber.

- Grant, Ruth W. & Keohane, Robert O (2005). "Accountability and abuses of power in world politics" i *American Political Science Review*. Vol 99. No1, pp-29-43.
- Haufler, Virginia (2001). *A public role for the private sector: industry self-regulation in a global economy*. Washington DC.: Carnegie Endowment for International Peace.
- Haufler, Virginia (2006). "Global Governance and the Private Sector" i *Global Corporate Power*. Ed C, 95-105.
- Held, David & Koenig-Archibugi, Mathias (red.) *Global Governance and Public Accountability*. Malden, MA: Blackwell Publishing
- Jacobsson, Kerstin – Mörth, Ulrika – Sahlin-Andersson, Kerstin (2004). "Den frivilliga styrningens attraktionskraft" i Boström, Göran – Forsell, Anders – Jacobsson, Kerstin – Tamm Hallström, Kristina (red). *Den organiserade frivilligheten*. Upplaga 1:1. Malmö: Liber
- Keohane, Robert (2003). "Global Governance and Accountability" i Held, D. & Koenig-Archibugi. *Training Globalization: Frontiers of Governance*. Cambridge UK: Polity.
- Kirton, JJ. & Trebilcock, M.J. (red) (2004). *Hard Choices, Soft Law: Voluntary Standards in Global Trade, Environment and Social Governance*. Burlington VT: Ashgate.
- Koenig-Archibugi, Mathias (2005). "Transnational Corporations and Public Accountability" i Held, David & Koenig-Archibugi, Mathias (red). *Global Governance and Public Accountability*. Malden, MA: Blackwell Publishing
- Moon, Jeremy & Vogel, David (2008). "Corporate Social Responsibility, Government and Civil Society" i Crane, Andrew – McWilliams, Abigail – Matten, Dirk – Moon, Jeremy – Siegel, Donald S. (red). *The Oxford Handbook of Corporate Social Responsibility*. Oxford: Oxford University Press.
- Regeringskansliet (2007). *Riktlinjer för extern rapportering för företag med statligt ägande*. Näringsdepartementet.
- Scherer, A. – Palazzo, G. – Baumann, D. (2006). "Global Rules and Private Actors: Toward a New Role for the Transnational Corporation" i *Business Ethics Quarterly*. 16.4: pp 505-532.
- Vogel, David (2008). "Private Global Business Regulation" i *Annual Review of Political Science*. No 11, s 261-282.
- Windell, Karolina (2006). *Corporate social responsibility under construction: ideas, translations and institutional change*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet, 2006.

7 Bilagor

7.1 Bilaga 1: Lista över intervjuade

- Jenny Didong, Näringsdepartementet enheten för statligt ägande. Intervju 24 juni 2009.
- Börje Karvonen, miljöchef på Teracom. Intervju 22 juni 2009.
- Jerker Nyblom, ansvarig för miljöledningssystem på Akademiska Hus. Intervju 26 juni 2009.
- Cecilia Granlund Blom, informationschef på Svensk Bilprovning. Intervju 26 juni 2009.
- Maria Höglund, CSR Manager på Apoteket. Intervju 5 augusti 2009.

7.2 Bilaga 2: Frågeguide

Nedanstående frågor utgör grunden till de intervjuer jag gjort. Följfrågor och mindre viktiga frågor om formaliteter finns således inte med.

- Hur ser du på företagens roll i samhället?
- Vad är företagens ansvar?
- Vem har förväntningar på företagsansvar och vilka är dessa förväntningar?
- Är det viktigt med hållbarhetsfrågor och CSR?
- Hur har ni uppfattat kraven från Näringsdepartementet?
- Hur ser du på självreglering i förhållande till lagstiftning av CSR-frågor?
- Vilka är dessa olika former av regleringars för- respektive nackdelar?